

بررسی مشکلات مسکن نیروی کار

کارگران چطور به خانه می‌رسند؟

بی‌ثبات شدند و کارفرمایان همتی برای خانه‌دار کردن نیروی انسانی نداشتند تا جایی که حتی مطالبه مسکن کارگری و ساخت مسکن در جوار کارگاه به فراموشی سپرده شد.

این فعال کارگری اضافه کرد: «ایجاد مسکن در جوار کارگاه‌ها و با استفاده از زمین‌های راکد کارگاه‌های بزرگ و با بهره‌گیری از ظرفیت‌های تعاونی‌های مسکن کارگری یک راهکار مؤثر است که باید در دستور کار قرار گیرد. از روش‌هایی مانند قرارگاه مسکن کارگری، خروجی مقبولی بیرون نیامد، چراکه نتوانستند کارگران مستأجر را خانه‌دار کنند.»

آذرماه سال قبل، صولت مرتضوی وزیر وقت تعاون، کار و رفاه اجتماعی از تشکیل ۲۹۳ تعاونی مسکن جهش کارگری در ۲۵ استان کشور با ظرفیت احداث بیش از ۷۵ هزار واحد مسکونی خبر داد و گفت: «قرارگاه ویژه مسکن کارگران با هدف تأمین زمین و کاهش هزینه‌های تمام‌شده ذیل شورای سیاست‌گذاری مسکن وزارت تعاون راه‌اندازی و تشکیل می‌شود.» در همان زمان علی حسین رعیتی فرد، معاون وقت روابط کار و دبیر شورای عالی کار، سهم مسکن را ۷۰ درصد سید معیشت کارگران دانست و افزود: «براساس قانون ملی مسکن و تقاهم‌نامه مشترک وزارتخانه‌های تعاون و مسکن برای رفع دغدغه مسکن کارگران اقدامات مهمی در حال برنامه‌ریزی است.»

مهدی مسکنی، معاون وقت امور تعاون وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی نیز مسئله اصلی مسکن کارگری در کشور را تأمین زمین عنوان کرد و توضیح داد: «بر همین اساس تقاهم‌نامه ۴۰۰ هزار واحد مسکونی فی‌مابین وزارت تعاون، کار و رفاه و اجتماعی و وزارت راه و شهرسازی در مهرماه ۱۴۰۰ امضا شد.»

اما انتظاراتی که از ایجاد قرارگاه مسکن کارگری می‌رفت، در یک سال اخیر برآورده نشده است. باقری به عنوان نماینده کارگران در شورای عالی کار با تأیید این مطلب بیان کرد: «اول بهمن‌ماه، دومین جلسه کمیته مزد شورای عالی کار با حضور نمایندگان هر سه گروه (دولت، کارگران و کارفرمایان) برگزار و در آن، گزارشی از عملکرد قرارگاه مسکن کارگری به حاضران ارائه شد. براساس این گزارش، تا امروز فقط ساخت ۶۹ هزار مسکن کارگری در این قرارگاه در دستور کار قرار گرفته که بخش قابل توجهی از این واحدهای مسکونی همچنان در دست تکمیل هستند و تحویل کارگران واجد شرایط نشده‌اند.»

او اضافه کرد: «در عوض، اعضای کارگری این نشست و برخی از نمایندگان کارفرمایی، پیشنهادی در راستای ساخت مسکن جوار کارگاهی به دولت پیشنهاد دادند که

قرار شد در مورد آن بیشتر بحث و گفت‌وگو شود.»

باقری در ارتباط با جزئیات این پیشنهاد گفت: «در جوار بسیاری از کارگاه‌ها به‌خصوص در شهرک‌های صنعتی، که در آن‌ها زیرساخت‌های ایجاد ساختمان در جمله برق و آب و گاز وجود دارد، امکان ایجاد مسکن برای کارگران وجود دارد. در این شهرک‌ها حتی گاهی مدارس و درمانگاه‌هایی وجود دارد که غه غالباً بلااستفاده مانده‌اند و می‌توان به سادگی مجدداً آن‌ها را فعال کرد. دولت فقط باید برای تغییر کاربری به میدان بیاید و در زمینه دادن مجوزهای ساخت تسهیل‌گری کند، حتی به وام هم نیاز چندانی نیست و هزینه‌های ساخت را خود کارگران در قالب تعاونی‌های مسکن کارگری می‌پردازند. دولت می‌تواند حمایت‌هایی مانند مصالح ارزان قیمت و ابزار کار را در اختیار تعاونی‌های مسکن کارگری قرار دهد.»

او تأکید کرد: «در حال حاضر، بیشترین هزینه مسکن، هزینه زمین است. اگر زمین رایگان در جوار کارگاه‌ها در اختیار تعاونی‌های مسکن کارگری قرار داده شود، کارگران می‌توانند طی اقساطی معین، هزینه‌های ساخت را متقبل شوند. این طرح کاملاً عملی است و می‌تواند در کوتاه‌ترین زمان ممکن تعداد قابل توجهی از کارگران، حداقل شاغلان واحدهای بزرگ را خانه‌دار کند. من خودم در بازدید از معادن طبس، متوجه شدم فاصله مرکز استان (یرجند) تا طبس سه ساعت است و در این فاصله طولانی و خلوت، کلی زمین وجود دارد؛ بخشی از این زمین‌ها را با رعایت محدوده ایمنی کارگاه، می‌شود برای ساخت خانه برای کارگران معادن این منطقه اختصاص داد.»

خانه و سرپناه یک دغدغه جدی برای کارگران محسوب می‌شود. امروز آمار روشنی از کارگران فاقد مسکن ملکی و مستأجر نداریم اما برآوردها نشان می‌دهد حداقل ۳۰ تا ۴۰ درصد کارگران شاغل و به همین میزان کارگران بازنشسته کشور، صاحب خانه ملکی نیستند و بار سنگین اجاره‌خانه را با دشواری بر دوش می‌کشند. در این میان تردیدی نیست که اگر از راهکارهای مؤثر ماده ۱۴۹ قانون کار در راستای عمل به اصل ۳۱ قانون اساسی و با محوریت تعاونی‌های مسکن کارگری برای خانه‌دار کردن کارگران استفاده شود، هیچ کارگری در زمان بازنشستگی بدون سقف بالای سر نمی‌ماند. بی تردید برای کارگران هیچ دغدغه‌ای مهم‌تر از خانه‌دار شدن نیست و برخورداری از مسکن متناسب، حق قانونی آنان است.

کرد: «با طرح‌های عادی مسکن، کارگران، به‌خصوص حداقل‌بگیران و متوسط‌بگیران، صاحب خانه نمی‌شوند.»

راهکارهای قانون برای خانه‌دار شدن کارگران

اما راهکارهای قانون برای خانه‌دار شدن کارگران چیست؟ اصل پایه برای تأمین مسکن کارگری اصل ۳۱ قانون اساسی است. این اصل قانونی می‌گوید: «داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آن‌ها که نیازمندترند، به‌خصوص روستائینشان و کارگران، زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.» بنابراین دولت موظف به تأمین مسکن متناسب برای کارگران است. خانوارهای کارگری باید با حمایت دولت صاحب سرپناه متناسب با نیازهای خود شوند.

جزئیات اجرای این اصل قانونی با در نظر گرفتن مقتضیات شغلی و درآمدی کارگران در ماده ۱۴۹ قانون کار تشریح شده است. این ماده، تکالیفی برای کارفرمایان و دولت در نظر گرفته که بر این اساس «کارفرمایان مکلف هستند با تعاونی‌های مسکن، و در صورت عدم وجود این تعاونی‌ها، مستقیماً با کارگران فاقد مسکن جهت تأمین خانه‌های شخصی مناسب همکاری لازم را بنمایند و همچنین کارفرمایان کارگاه‌های بزرگ مکلف به احداث خانه‌های سازمانی در جوار کارگاه و یا محل مناسب دیگر هستند. دولت موظف است با استفاده از تسهیلات بانکی و امکانات وزارت مسکن و شهرسازی، شهرداری‌ها و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط همکاری لازم را بنماید.»

براساس آنچه قانون کار می‌گوید ایجاد تعاونی‌های مسکن کارگری و ایجاد خانه‌های جوار کارگاهی با حمایت کارفرمایان، یک راهکار اصلی برای تأمین مسکن کارگری محسوب می‌شود و دولت نیز بایستی در تأمین امکانات از جمله ارائه زمین‌های راکد و پرداخت تسهیلات مناسب و کم‌بهره بانکی، به‌پروسه ساخت مسکن کارگری کمک کند.

آیا دولت‌ها در تأمین مسکن کارگران موفق بوده‌اند؟

حال سؤال بسیار مهم این است که آیا دولت‌ها در سی و چند سال سیری شده از زمان تصویب قانون کار در سال ۱۳۶۹، در اجرای الزامات ماده ۱۴۹ این سند قانونی موفق بوده‌اند؟ آیا کارگران توانسته‌اند صاحب مسکن متناسب شوند؟

محسن باقری، یکی از نمایندگان کارگری شورای عالی کار و کمیته دستمزد، گفت: «ایجاد خانه‌های سازمانی برای کارگران یا ساخت مسکن جوار کارگاهی در سال‌های دهه ۶۰ و ابتدای دهه ۷۰ در برخی از کارگاه‌های بزرگ کشور رواج داشت و به ثمر رسید. بخشی از کارگران قدیمی با این شیوه‌ها خانه‌دار شدند اما متأسفانه پایبندی به اصول ماده ۱۴۹ قانون کار در گذر زمان کم‌رنگ شد. دولت‌ها همکاری لازم را صورت ندادند، کارگران قرارداد موقت و

سکونت داشته‌اند. وضعیت فقر و محرومیت مسکن در استان‌های مختلف نیز متفاوت است. برای مثال، در استان‌هایی چون البرز و قم، ۱۰۰ درصد مستأجران به دلیل درآمد نا کافی دچار فقر هستند و در استان‌های کردستان و آذربایجان غربی نرخ فقر ناشی از هزینه‌های تأمین مسکن استیجاری بالاست (۴۶ و ۳۸ درصد). همچنین با وجود اسکان بیشترین تعداد خانوار مستأجر درگیر فقر در استان تهران، نرخ محرومیت مسکونی در این استان پایین و تنها پنج درصد است. در حالی که این نرخ در استان‌هایی مانند سیستان و بلوچستان نزدیک به ۶۰ درصد برآورد می‌شود.

در این گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، اطلاعاتی از تفکیک خانوارهای درگیر فقر به دلیل هزینه‌های مسکن بر اساس نوع شغل و جایگاه درآمدی آن‌ها نمی‌بینیم اما به گفته پرویز زعیمی، فعال صنفی کارگران ایران پولپن رشت، بخش قابل توجهی از جمعیت ۸۱ درصدی مستأجران درگیر فقر را کارگران شاغل و بازنشسته تشکیل می‌دهند.

او در گفت‌وگو با «آینه‌به» اضافه کرد: «خانواده‌های کارگری، نه فقط حداقل‌بگیران حتی متوسط‌بگیرانی که بیشتر از حداقل دستمزد مصوب شورای عالی کار درآمد ماهانه دارند، در تأمین هزینه‌های بالای اجاره‌خانه درمانده‌اند. این در حالی است که داشتن خانه ملکی علی‌رغم طرح‌های ریز و درشت مسکن و انواع وام‌های بانکی، برای کارگران و مزدبگیران با درآمد ثابت اساساً ممکن نیست.»

زعیمی با بیان اینکه در کلانشهرها بیش از ۶۰ یا ۷۰ درصد دستمزد دریافتی کارگران صرف پرداخت اجاره‌خانه می‌شود ادامه داد: «در شهر رشت، اجاره یک آپارتمان ۶۰ یا ۷۰ متری حداقل بین ۷ تا ۱۰ میلیون تومان است. کارگری که ۱۵ میلیون تومان درآمد ماهانه دارد، چطور

نوشین مقدم پناه

روزنامه نگار

گزارش

خانه و سرپناه یک دغدغه جدی برای کارگران محسوب می‌شود. امروز آمار روشنی از کارگران فاقد مسکن ملکی و مستأجر نداریم اما برآوردها نشان می‌دهد حداقل ۳۰ تا ۴۰ درصد کارگران شاغل و به همین میزان کارگران بازنشسته کشور، صاحب خانه ملکی نیستند و بار سنگین اجاره‌خانه را با دشواری بر دوش می‌کشند. در این میان تردیدی نیست که اگر از راهکارهای مؤثر ماده ۱۴۹ قانون کار در راستای عمل به اصل ۳۱ قانون اساسی و با محوریت تعاونی‌های مسکن کارگری برای خانه‌دار کردن کارگران استفاده شود، هیچ کارگری در زمان بازنشستگی بدون سقف بالای سر نمی‌ماند. برای کارگران هیچ دغدغه‌ای مهم‌تر از خانه‌دار شدن نیست و برخورداری از مسکن متناسب، حق قانونی آنان است. امروز در جوار بسیاری از کارگاه‌ها به‌خصوص در شهرک‌های صنعتی که در آن‌ها زیرساخت‌های ایجاد ساختمان از جمله برق و آب و گاز وجود دارد، امکان ایجاد مسکن برای کارگران وجود دارد. در این شهرک‌ها حتی گاهی مدارس و درمانگاه‌هایی وجود دارد که غالباً بلااستفاده مانده‌اند که به سادگی می‌توان آن‌ها را مجدداً فعال کرد.

مسکن یکی از اصلی‌ترین و جدی‌ترین دغدغه‌های خانواده‌های کشور است. امروز نه‌تنها خانواده‌های متعلق به دهک‌های فرودست بلکه لایه‌های زیرین طبقه متوسط نیز برای تأمین مسکن، حتی مسکن استیجاری مشکل دارند.

تورم سنگین اجاره‌بها

اخیراً مرکز آمار ایران گزارشی از آخرین تحولات بازار اجاره مسکن در یک سال منتهی به آذرماه ۱۴۰۳ منتشر کرده است. بر اساس این گزارش در طی این یک سال، تورم اجاره‌بها در آذرماه به ۴۱.۵ درصد رسیده است. این داده‌ها به این معناست که یک خانواده برای حفظ سرپناه استیجاری خود، در سال جدید باید به‌طور میانگین ۴۱.۵ درصد بیشتر از سال قبل اجاره ماهانه بپردازد. بدیهی است از آنجا که این رقم، تورم نسبی اجاره‌بهای مسکن در کشور به شمار می‌رود، تورم واقعی اجاره‌خانه در کلانشهرها و پایتخت به مراتب بیشتر از این است. ساکنان کلانشهرها با سررسیدن موعد قرارداد اجاره‌خانه، با باید به اصطلاح خانه را تخلیه کنند یا به درخواست‌های موجه‌ر برای پرداخت اجاره ماهانه سنگین‌تر و افزایش‌یافته تن بدهند. طبق گزارش مرکز آمار ایران، تورم نقطه به نقطه اجاره مسکن نیز در آذرماه حدود ۳۸.۲ درصد تخمین زده شده است. یعنی خانواده‌های مستأجر کشور در آذرماه امسال ۳۸.۲ درصد بیشتر از زمان مشابه سال قبل بابت هزینه‌های مسکن پرداخت کرده‌اند. هزینه‌های مسکن به طور ماهانه در حال افزایش است. برای نمونه، مرکز آمار ایران تورم ماهانه مسکن طی مردادماه امسال را ۳۰.۱ درصد ثبت کرده است. اجاره مسکن در بازه ماهانه مردادماه، تورمی برابر بر ۳۰.۲ درصد را تجربه کرد. داده‌های مرکز آمار ایران بیانگر آن است که قیمت مسکن در مقطع ماهانه تیرماه امسال، تورمی بالغ بر ۲۰.۹ درصد پیدا کرد. همچنین تورم ماهانه اجاره با تورم مسکن در تیرماه برابر بوده و ۲۰.۹ درصد ثبت شده است.

این داده‌ها نشان می‌دهد که خانوارهای با درآمد ثابت، در تأمین هزینه‌های مسکن و سرپناه، با دشواری‌های بسیار مواجه‌اند. بی‌ثباتی و تورم بخش مسکن، خانه‌دار شدن را تبدیل به رویایی دور از دسترس کرده است. در عین حال، هزینه‌های سنگین اجاره‌بهای مسکن، خانوارهای بسیاری را از جایگاه اجتماعی سابق خود رانده و به زیر خط فقر سوق داده است.

فقر به دلیل هزینه‌های بالای مسکن

گزارش اخیر وزارت کار از رشد فقر مطلق در میان مستأجران حکایت دارد. مطابق این گزارش که در ماه‌های اخیر انتشار یافته، در حد فاصل سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱، تعداد خانوارهای مستأجر درگیر فقر در کشور رشدی ۴۸ درصدی داشته است. در سال ۱۴۰۱، بیش از یک میلیون خانوار مستأجر درگیر فقر در مناطق شهری (۸۲ درصد)، درآمدی کمتر از خط فقر داشته و ۲۳۳ هزار خانوار (۱۸ درصد) با اضافه‌شدن هزینه تأمین مسکن استیجاری به سبد هزینه آن‌ها، درگیر فقر شده‌اند. در روستاها گروه اول معادل ۷۵ هزار خانوار (۷۱ درصد) و گروه دوم، معادل ۳۱ هزار خانوار (۲۹ درصد) بوده‌اند.

بر این اساس، با توجه به اینکه تنها هشت درصد از خانوارهای مستأجر درگیر فقر در روستاها سکونت دارند، فقر مستأجران را بیشتر می‌توان پدیده‌ای شهری دانست. در مقابل، محرومیت مسکونی که با ویژگی‌های کالبدی مسکن تعریف می‌شود، چهره‌ای روستایی دارد. به‌طوری‌که در سال ۱۴۰۱، ۴۸ درصد (دو میلیون خانوار) از خانوارهای درگیر محرومیت مسکونی در مناطق شهری و ۵۲ درصد (۲۰۲ میلیون خانوار) در مناطق روستایی

اصلاح عنوان شغلی

در لیست بیمه

قانون کار در راستای حمایت از حقوق کارگران، قوانین و مقررات ویژه‌ای را وضع کرده است. در ماده ۱۰ قانون کار نسبت به مواردی که در قرارداد کار باید لحاظ شود تعیین تکلیف شده و مواردی نظیر ساعات کار، تعطیلات و مرخصی‌ها، محل انجام کار، تاریخ انعقاد قرارداد و مدت آن باید در متن قرارداد درج شود.

به‌عبارتی باید سمت و عنوان شغلی کارگر به‌طور صحیح و دقیق در قرارداد کار درج شود و عنوان شغلی لیست بیمه، دقیقاً مطابق نوع کاری باشد که کارگر به آن اشتغال دارد.

از نگاه کارشناسان، مهم‌ترین تأثیر عنوان شغلی در لیست بیمه، این است که در صورتی که شغل فرد جزو مشاغل سخت و زیان آور به شمار آید می‌تواند از مزایای بازنشستگی زودتر از موعد بهره‌مند شود و زودتر از سایر مشاغل مراحل بازنشستگی را دنبال کند ولی برخی کارفرمایان، به دلایل مختلف از درج صحیح عنوان شغلی کارگر در لیست بیمه، خودداری می‌کنند و این مسئله سبب می‌شود تا کارگران به صورت قانونی به دنبال اصلاح عنوان شغلی خود باشند.

در حال حاضر یکی از مهم‌ترین دعاوی ناشی از قرارداد کار و از شایع‌ترین دعاوهای کارگر و کارفرما، دعاوی مربوط به تصحیح عنوان شغلی در لیست بیمه است. یکی از مواردی که در لیست بیمه اهمیت دارد، تعیین عنوان شغلی مناسب است. عنوان شغلی واقعی کارگر یا کارمند باید با عنوان شغلی درج شده در لیست بیمه مطابقت داشته باشد. شرکت‌هایی که از کد کارگاهی بیمه‌برخوردارند و کارگر و کارمند دارند، موظف به بیمه کردن کارکنان خود هستند. کارفرمایان شرکت باید برای تمام پرسنل خود بیمه در نظر بگیرند و لیست بیمه را در پایان هر ماه به سازمان تأمین اجتماعی ارسال کنند.

تیرماه امسال رئیس دیوان عدالت اداری، حجم زیادی از شکایات را مربوط به اصلاح عنوان شغلی دانست و به‌منظور صیانت از حقوق کارگران در نامه‌ای از رئیس مجلس خواست تا نسبت به اصلاح نواقص ضروری در ماده ۳۹ قانون تأمین اجتماعی در خصوص اصلاح عنوان شغلی اقدام کند.

بر همین اساس سازمان تأمین اجتماعی در راستای اجرای رأی هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص صلاحیت مراجع حل اختلاف کار جهت رسیدگی به اختلاف میان کارگران و کارفرمایان در درج عناوین شغلی در لیست‌های پرداخت حق بیمه و همچنین اختیاری حاصله از رأی وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عالی کشور مبنی بر صلاحیت سازمان در رسیدگی به درخواست بیمه‌شده جهت الزام کارفرما به انجام تکالیف قانونی، بخشنامه‌ای برای واحدهای اجرایی صادر و ابلاغ کرد.

به‌موجب بخشنامه اصلاحی جدید، مقرر شده ضمن ایجاد اصلاحات لازم در نحوه محاسبات مابه‌التفاوت حق بیمه دوره مورد تقاضا، بیمه‌شده برای اصلاح عنوان شغلی تقاضای خود را در درخ‌پناه شعبه ثبت و به همراه مدارک و مستندات مرتبط به واحد نام‌نویسی و حساب‌های انفرادی ارائه کند.

در همین راستا به تازگی بخشنامه عناوین شغلی و تعیین دستمزد سوابق ناشی از کمیته‌های احتساب سوابق و صدور و ابلاغ بخشنامه جدید اصلاح شد و معاونت بیمه‌ای تأمین اجتماعی اعلام کرد که سیستم متمرکز ادعای اشتغال به‌منظور مدیریت و اجرای آرای مراجع حل اختلاف کار در خصوص احتساب سوابق و شغل و همچنین محاسبه مکاتزنه مابه‌التفاوت حق بیمه ناشی از اصلاح عناوین شغلی به زودی راه‌اندازی می‌شود.

بر این اساس واحدهای اجرایی مکلف شدند در جهت تسهیل امور بیمه‌شدگان، در اسرع وقت اقدامات لازم را در خصوص درخواست‌های اصلاح عناوین شغلی برابر ضوابط و مقررات کمیته‌های احتساب سابقه اعمال کنند. در مواردی هم که کارگاه فاقد دستمزد مقطوع و یا طرح طبقه‌بندی مشاغل باشد، در صورت ارائه اسناد مالی معتبر و متفن از سوی کارگر یا کارفرما، مراتب در احراز و تعیین مبلغ مابه‌التفاوت مدنظر قرار می‌گیرد. اخیراً بخشنامه شماره ۱۷۷۷ سازمان تأمین اجتماعی که در مورد نحوه اصلاح عناوین شغلی صادر شده بود مورد تأکید بسیاری از کارشناسان حوزه کار و فعالان کارگری قرار گرفت. به موجب این بخشنامه مقرر شده بعد از بررسی موضوع اصلاح عنوان شغلی در کمیته احتساب سابقه در صورتی که اصلاح، موجب تغییر در دستمزد بیمه‌شدگان شود، واحدهای وصول حق بیمه در شب باید با اعمال افزایش و تغییر دستمزد در کارگاه و لحاظ کردن مزایای شاغل و سایر شرایط مندرج در متن بخشنامه، مابه‌التفاوت مبلغ حق بیمه ناشی از اصلاح عنوان شغلی را از کارفرما وصول کنند.

ماده ۱۰ قانون کار این الزام را برای کارفرما در نظر گرفته که نوع کار یا حرفه یا وظیفه‌ای که کارگر مشغول به آن است را از همان ابتدا در قرارداد کار، به نحو صحیح و دقیق درج کند.